

بسم الله الرحمن الرحيم

كوفه و تحولات تاريخي

دوران امام علي (ع) و حسين (عليهما السلام)

سرشناسنامه	: حبیبی، فاطمه
عنوان و نام پدیدآور	: کوفه و تحولات تاریخی دوران امام علی (ع) و حسنین (علیهما السلام) / فاطمه حبیبی
مشخصات نشر	: تهران، برهان دانش، ۱۳۸۸
مشخصات ظاهری	: ۴۰۵، iv: ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۹۷۴-۹-۴
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا	
یادداشت: کتابنامه	: ص. ۴۱۵-۴۲۱، همچنین به صورت زیر نویس
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
موضوع	: حسن بن علی (ع)، امام دوم، ۳-۵۰ ق.
موضوع	: حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴-۶۱ ق.
موضوع	: کوفه -- تاریخ
موضوع	: کوفه -- تاریخ -- قرن ۱ ق.
رده‌بندی کنگره	: ۹DSV/۹/ک۹خ۲۱۳۸۸
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۶/۷۵
شماره کتابشناسی ملی:	: ۱۹۱۵۰۱۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۹۷۴-۹-۴

نام کتاب: کوفه و تحولات تاریخی دوران امام علی (ع) و حسنین (علیهما السلام)

مؤلف: فاطمه حبیبی

انتشارات: برهان دانش

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: بهار ۸۹

تیراژ: ۱۱۰۰

ناظر فنی: مجتبی مقدم

لیتوگرافی: ارغوان

چاپ: شمشاد

صحافی: مهر آیین

حروفچینی و صفحه‌آرایی: رحیم زارعی «ذینار»

طرح روی جلد: علی اصغر زارعی

بهاء: ۹۰۰۰۰ ریال

آدرس: خیابان ظهیر اسلام - خیابان مصباح شرقی - ساختمان قائم - پلاک ۱۰ - واحد ۴

تلفن: ۳۳۹۹۱۹۶۲

فکس: ۳۳۹۹۱۹۶۳

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

کوفه و تحولات تاریخی دوران امام علی (ع) و حسنین (علیهما السلام)

صفحه	عنوان
۹	مقدمه
	فصل اول: پیدایی کوفه
۱۷	۱- زمینه‌ها و علل بنیاد کوفه
۲۶	۲- موقعیت جغرافیایی و تاریخی کوفه به روایت جغرافی نگاران اسلامی
۳۰	۳- ساختار شهر کوفه
۴۴	الف - مساجد کوفه
۴۸	ب - کناسه
۵۰	ج - جبانه

۵۵	د- خطط کوفه و چگونگی تخطيط کوفه
۵۸	هـ- دیرهای کوفه و اطراف آن
۵۹	و- دارالاماره یا مرکز خلافت
۶۲	ز- مرزهای کوفه
۶۳	ح- سواد کوفه
۶۷	۴- ترکیب اجتماعی کوفه
۶۸	الف - جمعیت کوفه
۷۰	ب - صحابه، نخستین مهاجران
۷۲	ج - قبایل کوفه
۷۵	د - نظام قبیله‌ای در کوفه
۷۸	هـ - سازمان‌دهی قبایل کوفه
۹۲	۵- توسعه شهر کوفه
۱۰۰	۶- موقعیت راهبردی کوفه در فتح ایران
۱۰۹	۷- نقش موالی در تحولات شهر کوفه
۱۱۲	۸- کوفه در دوره خلافت عثمان بن عفان
۱۱۲	الف - عثمان و انتصاب‌های حکام کوفه
۱۱۶	ب - اقدامات سیاسی و اقتصادی عثمان در کوفه
۱۲۰	ج - تبعید مشاهیر کوفه به شام
۱۲۲	د - عمرو بن حلق

۱۲۳	فصل دوم: خلافت امام علی(ع) و انتقال مرکز خلافت از مدینه به کوفه
۱۲۵	۱- انتخاب علی(ع) به خلافت مسلمانان
۱۳۲	۲- واقعه جنگ جمل
۱۳۸	الف - اقدامات سیاسی و نظامی ناکثین در اشغال بصره
۱۴۴	ب - آغاز جنگ جمل
۱۵۱	۳- ورود امام علی(ع) به کوفه و انتخاب آن به عنوان مرکز خلافت
۱۷۱	۴- برخورد خلافت کوفه و حاکمیت شام در صفین

۱۸۵	۵- ظهور خوارج و فتنه‌ی آنان
۱۹۰	الف - خوارج و جنگ نهروان
۱۹۲	ب - خروج خربت بن راشد تمیمی و بنی ناجیه بر علی (ع)
۲۰۰	ج - مسأله مصقله بن هبیره و جدایی مصر
۲۰۲	۶- مناسبات خلافت کوفه و خلافت شام
۲۰۳	الف - بحران در قلمرو خلافت امام علی (ع)
۲۱۵	ب - شهادت علی بن ابیطالب (ع)
۲۲۱	فصل سوم - کوفه در دوران امام حسن (ع)
۲۲۳	مدخل الف - مقام حسن بن علی (ع) در نزد پیامبر اسلام (ص)
۲۲۶	ب - امام حسن (ع) در دوران چهار جانشین رسول خدا (ص)
۲۳۲	۱- موضع کوفه و خلافت امام حسن (ع)
۲۳۶	۲- بیعت کوفیان با امام حسن (ع)
۲۴۱	الف - طرفدار امویان
۲۴۳	ب - خوارج
۲۴۳	ج - شکاکان
۲۴۴	د - الحمراء
۲۴۴	هـ - شیعیان
۲۴۹	۳- مکاتبات امام حسن (ع) و معاویه
۲۵۴	۴- خلافت کوفه در تقابل با حکومت شام
۲۵۹	الف - عبیدالله بن عباس و قیس بن سعد
۲۶۴	ب - عناصر سپاه امام حسن (ع) و شمار لشکریان دو جبهه
۲۷۰	ج - آنچه در سوابط مدائن گذشت
۲۷۴	۵- صلح اجتناب ناپذیر
۲۹۲	۶- حجر بن عدی

۳۰۷	الف - کسانی که همراه حجر از کوفه به سوی شام فرستاده شدند
۳۱۱	ب - کسانی که همراه حجر کشته شدند
۳۱۵	۷- حکام کوفه پس از هجرت امام حسن (ع) به مدینه
۳۱۵	الف - مغیره بن شعبه
۳۱۸	ب - زیاد بن ابیه
۳۲۷	۸- شهادت امام حسن (ع)
۳۳۰	۹- پیامد و تأثیرات امارت زیاد بر کوفه

۳۳۳	فصل چهارم - دوران امام حسین (ع)
۳۳۵	۱- کوفه مقارن قیام حسین بن علی (ع)
۳۳۹	۲- حرکت امام حسین (ع) از مدینه به سوی مکه
۳۴۳	۳- دعوت کوفیان از امام حسین (ع)
۳۵۳	۴- ورود عییدالله بن زیاد به کوفه
۳۶۴	۵- قیام مسلم بن عقیل در کوفه
۳۷۷	۶- دعوت و دعوت‌نامه‌های مردم کوفه
۳۸۰	۷- حرکت کاروان حسین بن علی (ع) از مکه به سوی کوفه

۳۹۵	نتیجه
۳۹۷	ضمائم
۴۱۵	کتابشناسی

مقدمه

پس از حوزه مدینه، کوفه مهم‌ترین و قدیمی‌ترین شهر اسلامی به شمار می‌رود که در پایه‌گذاری و شکل‌گیری فرهنگ اسلامی بزرگترین نقش را ایفاء کرده است.

منطقه‌ای که در ساحل غربی رود فرات و نزدیک شهر باستانی حیره واقع بود بعدها کوفه نامیده شد و آن شهری بود که پس از ظهور اسلام و در سال هفدهم هجری به روزگار خلافت عمر، در سرزمین عراق با به عرصه وجود گذاشت. شهری بدون پیشینه تاریخی و فرهنگی. مردم کوفه تلفیقی از مردمان شهرهای مختلف عرب و همچنین مردم غیرعرب بودند. شهری که با مقاصد نظامی تأسیس شد و در سرنوشت کشورهای اسلامی تأثیرگذار بود. شهری که در دوران خلافت برخی از خلفا، همچون عمر و عثمان و علی(ع) نقش مؤثری ایفاء نمود.

در این تحقیق کوفه در دوران سه پیشوای شیعه یعنی امام علی(ع)، امام حسن(ع) و امام حسین(ع) مورد بررسی قرار گرفته و از اوضاع و رخدادها و وقایع عصر این سه امام خبر می‌دهد. به عبارت دیگر قصد آن دارد ابتدا به شهر کوفه و ویژگیهای آن پردازد و سپس آنچه در کوفه، به دوران این سه امام بزرگوار مربوط می‌شود بررسی نماید.

سپس در بررسی کوفه، تحولاتی که بعد از انتقال مرکز خلافت از مدینه به کوفه رخ داد، خلافت امام حسن(ع) و حوادث و اتفاقات آن دوران و وقایع روزگار امام حسین(ع) مورد نظر است.

با خبر شهادت امام حسن(ع) در مدینه مردم کوفه ساکت نشستند و از خود عکس العمل نشان دادند. آنان در طی حکومت معاویه دچار مصائب بسیاری گردیدند.

با مرگ معاویه، کوفه مجدداً دچار آشوب و طغیان شد و تحولات بی‌دری را تجربه کرد. مردم کوفه از اوضاع سیاسی و اقتصادی و... راضی نبودند. بنابراین به دنبال امام حسین(ع) که حاضر به بیعت با یزید نبود فرستادند و به این طریق نقش مردم کوفه در طی تحولات و حوادث پیش آمده بعدی پیوسته پررنگ‌تر گردید.

پرسش‌های تحقیق

شهر کوفه چگونه تأسیس گردید؟ ساختار شهر کوفه، ترکیب اجتماعی آن، موقعیت راهبردی کوفه در فتح ایران چگونه بوده است؟ کوفه در دوران خلافت عثمان بن عفان چه وضعیتی داشته است؟ نقش مردم کوفه در انتخاب و گزینش علی(ع) به خلافت مسلمانان به چه میزانی بوده است؟ چگونه و به چه علل مرکز خلافت از مدینه به کوفه منتقل شد؟ برخورد خلافت کوفه در زمان علی(ع) و حاکمیت شام یعنی معاویه چگونه و به چه دلایلی بود؟ مناسبات خلافت کوفه و خلافت شام به چه صورتی درآمد؟ چرا و چگونه معاویه در قلمرو خلافت امام علی(ع) بحران آفرینی کرد؟

موضع کوفه در برابر خلافت امام حسن(ع) چگونه بود؟ بیعت اهل کوفه با امام حسن(ع) به چه نحوی بود؟ چرا خلافت امام حسن(ع) در تقابل با حکومت شام قرار گرفت؟ صلح چرا و چگونه و با چه شرایطی صورت گرفت؟ حجرین عدی که بود و چرا به شهادت رسید؟ حکام کوفه پس از هجرت امام حسن(ع) به مدینه چه کسانی بودند و چه نقشی در آنجا داشتند؟

مردم کوفه چرا و به چه نحوی از امام حسین(ع) دعوت به عمل آوردند؟ قیام مسلم بن عقیل در کوفه چرا صورت گرفت و چگونه به شکست منجر شد؟ علت و نحوه حرکت امام حسین(ع) از مکه به عراق چگونه بود؟

فرضیه: حضور نظامی قبایل عرب در مرکز تازه تأسیس کوفه، خارج از حوزه جغرافیایی حجاز و دسته‌بندی‌های سیاسی سنی عرب، نظر چهارمین خلیفه مسلمانان را جلب نمود. این انتخاب و سیاست‌هایی که علی(ع) در آن شهر به انجام رسانید، از این شهر، شهری طرفدار خاندان علی(ع) معرفی نمود ولی آنان در عقاید خود پایبند و ثابت قدم نماندند و مردم کوفه در دوران حسنین(علیهما السلام) نیز رویه خود را ادامه داد.

روش تحقیق: روش در پیش‌گرفته در کتاب روش تاریخی است که در آن منابع و اسناد مورد بررسی و نقد قرار گرفته، بدین‌صورت که روایاتی از آن منابع برای استناد مورد استفاده قرار گرفته که قبلاً صحت و سقم آنان و معقول بودن آن با زمانه بررسی شده است.

ساماندهی کتاب: این کتاب به چهار فصل تقسیم شده است. پیدایی کوفه، زمینه‌ها و علل بنیاد کوفه یکی از موارد مهمی است که در این فصل به توضیح آن پرداخته شده است. ائمه و بزرگان دین درباره کوفه و مناقب آن سخن گفته‌اند که یکی دیگر از مباحث این قسمت از تحقیق به‌شمار می‌رود.

تردیدی نیست که در مطالعه و بررسی یک شهر ساختارهای اصلی مورد توجه قرار می‌گیرد. شهر کوفه با پیشینه کوتاه در طی سه دهه از اهمیت زیادی برخوردار گشت. محله‌های مختلف با مساجد بزرگ، ترکیب جمعیتی کوفه و ساکن شدن قبایل مختلف در کوفه و به‌خصوص نقش آن در فتوح یکی از مهمترین مباحث این تحقیق به‌شمار می‌رود، که در دو قسمت مشخص توضیح داده شده است.

توسعه کوفه، در واقع از زمان عثمان آغاز می‌شود و این خود مرحله‌ای از گسترش فعالیت‌های این شهر در قبال فتوح است. پس از این و به‌خصوص پس از واقعه جنگ جمل کوفه نخستین مرحله شکوفایی خود را با انتخاب آن شهر به مرکز خلافت آغاز می‌کند. از این پس، این حاکمیت علی(ع) است که تحولات این شهر را رقم می‌زند.

وقایع مهم زمان خلافت علی(ع) و یا امام حسن(ع) دو فصل جداگانه را در بر گرفته است. از این‌رو به وقایعی اشاره می‌شود که منشاء آن در شهر کوفه بوده است. مسأله صفین و خوارج در زمان علی(ع) دو واقعه‌ای است که خلافت کوفه تصمیم‌گیر مهم آن محسوب می‌شود. این تحقیق در دوران خلافت علی(ع) و نیز خلافت کوتاه مدت امام حسن(ع)، به وقایعی پرداخته است که تصمیم‌گیری آن در کوفه بوده است.

شهادت علی(ع) در سال چهل هجری، مرکز خلافت را از کوفه به شام، یکی از مراکز مهم تجاری جهان آن روز تغییر داد. در این دوران اهمیت کوفه چنان بود که در واقع مرکز عراق محسوب می‌شد. از این‌رو مهمترین فرماندهان و فرمانروایان عرب به حکومت عراق در مرکز کوفه به‌سر می‌بردند.

پس از مرگ معاویه و خلافت یزید فرزندی، شیعیان کوفه که حزب طرفدار علی(ع) بودند با حکام اموی به مخالفت برخاستند. در این مخالفت مسلم بن عقیل به کوفه آمد تا با مطالعه وضعیت شیعیان طرفدار اهل بیت در کوفه، امام حسین(ع) را که جزو مخالفان سرسخت بنی‌امیه محسوب می‌شد، مطلع سازد. بنابراین حادثه ورود مسلم بن عقیل، حضور وی در کوفه و سرانجام مبارزه او با عوامل حکومت بنی‌امیه در کوفه، یکی از مباحث عمده تاریخی شهر کوفه و بالطبع یکی از فصول مهم این تحقیق به‌شمار می‌رود.

حرکت امام حسین(ع) از حجاز به سوی عراق، برخورداری از منابعی که در کوفه جهت قیام وجود داشت، این تحول تاریخی را به‌وجود آورد. از این‌رو در آخرین بخش این تحقیق به نهضت امام

حسین(ع) اشاره می‌شود. امام حسین(ع) که توسط شیعیان طرفدار اهل بیت کوفه به این شهر جهت مبارزه دعوت شده بود، در کربلا متوقف و به شهادت رسید.

بررسی کوفه از یکسو و به طور اختصار نهضت حسینی از سوی دیگر قسمت پایانی این تحقیق را تشکیل می‌دهد که در آن به اصلی‌ترین مباحث به اختصار اشاره رفته است. و تا توقف امام حسین(ع) در کربلا به پایان می‌رسد هدف این است که نهضت عاشورا از ادامه مباحث این کتاب در کتابی جداگانه آورده شود. انشاءالله
